

MƏLEYKƏ ƏSƏDOVA
İRADƏ BƏDƏLOVA
AzTU
məleykə-iradə.@.mail.ru.

İNGİLİS DİLİNDƏ HAL KATEQORİYASININ LİNGVİSTİK PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: apostrof, vokativ, nəzəriyyə, , hal kateqoriyası nəzəriyyəsi
iqliqat yiyəlik.

Ключевые слова: Апостроф, теория, категории падежа, двойной
генетив.

Key words: an apostrophe, declension, nominative, the theory, absolute
genitive.

İsmin hal kateqoriyası müasir ingilis dilində ciddi mübahisə doğuran
məsələlərdən biridir. İsmin hal kateqoriyasından bəhs edərkən iki ciddi
lingvistik problemlə üzləşirik:

- 1) Müasir ingilis dilində ismin hal kateqoriyası mövcuddurmu?
- 2) Əgər müasir ingilis diində ismin hal kateqoriyası mövcuddursa, onda
müasir ingilis dilində ismin neçə halı var?

Müasir ingilis dilində ismin hal kateqoriyası iki mənada işlənir.

- 1) Semantik və ya məntiqi
- 2) Sintaktik (funksional)

Semantik hal kateqoriyası konsepsiyası 1960-cı illərdə Ç. Filmor
tərəfindən işlənib hazırlanmışdır. Belə ki, Ç.Filmor ismin hal
kateqoriyasının semantik-sintaktik təsnifatını vermişdir. Onun təsnifatına
görə, müasir ingilis dilində ismin 6 halı var. Bunlar aşağıdakılardır:

- 1) Agentive case. John opened the door.
- 2) Instrumental case. The key opened the door.
- 3) Dative case. John believed that he would win.
- 4) Facitive case. The key was damaged.
- 5) Locative case. Chicago is windy.
- 6) Objective case. John stole the books.

İsmin hal kateqoriyasının sintaktik və ya funksional baxımdan
təsnifatı

dedikdə elementlər arasında qrammatik mənənin olması nəzərdə tutulur.
Məs. “oğlanın adı” birləşməsi iki cür verilə bilər: “The boy’s name” və “the
name of the boy”. I halda ismin yiyəlik halı sintetik yolla, yəni “s” vasitəsilə,
II halda isə analitik yolla, yəni “of” sözü ilə ifadə edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, müasir ingilis dilində ismin hal kateqoriyasını nəzərdən keçirərkən irəli sürülmüş nəzəriyyələri şərti olaraq 4 əsas qrupa bölmək olar.

I. Birinci nəzəriyyə müasir ingilis dilində ismin hal kateqoriyasının onun cümlədəki funksiyasına (cümlədəki yerinə) görə təyin edilməsinə əsaslanır. Bildiyimiz kimi, ingilis dili flektiv dildir, yəni bu dil şəkilçi ilə zəngin deyil, çox vaxt sözlərin cümlədəki funksiyası onların cümlədə yerinə görə təyin edilir.

Məs. Jane gave Tom the book.

Bu təsnifatda ismin hal kateqoriyasının işlənmə sistemi aşağıdakı kimidir.

- 1) The Nominative case (subject to a verb). Rain falls.
- 2) The Genitive case. Jane's books are on the table.
- 3) The Dative case. (indirect object to a verb). I gave John a penny.
- 4) The Accusative case. The man killed a rat. The Earth is moistened by rain.

- 5) The Vocative case. (address) Are you coming, my friend?

Beləliklə, bu təsnifata diqqətlə fikir versək görərik ki, fromal morfoloji əlamətlər qarışıb.

II. İkinci nəzəriyyə sözönlü hallar və ya analitik hal kateqoriyası nəzəriyyəsidir. Bu nəzəriyyə birinci nəzəriyyənin məntiqi davamı olub, klassik latın qrammatikasına əsaslanır.

Analitik hal nəzəriyyəsini irəli sürənlərdən biri C.Körm sözünü ilə birlikdə işlənən ismi ismin analitik halı hesab edir. Onun fikrincə, “və” for” + isim yönlük halı, “of+isim” yiyəlik halı, “ with+isim” instrumental halı göstərir. C.Körmə görə müasir ingilis dilində ismin 4 halı var:

- 1) The common case (ismin adlıq halı, şəkilçisiz)
- 2) The genitive case (of+noun)
- 3) The dative case (to+noun)
- 4) The instrumental case (with+noun)

Qeyd etmək lazımdır ki, bu nəzəriyyə bir sıra dilçilər tərəfindən qeyri məqbul hesab edilir. Belə ki, B.A.İlyiş qeyd edir ki, əgər bu nəzəriyyə inansa, onda bütün sözönləri ilə işlənən isimləri ismin analitik halı hesab etmək lazım gələr ki, bu da qeyri-mümkündür. (4,42).

III Üçüncü nəzəriyyə məhdud hal nəzəriyyəsi adlanır. Bu nəzəriyyə H.Suit, O.Yespersen, A.İ.Smirnitski, L.S. Barxudarov, O.İ. Musayev və başqaları tərəfindən qəbul edilmişdir. Bu nəzəriyyə ismin iki qrammatik halı: adlıq hal (the common case) və yiyəlik halı (the genitive case) oppozisiyasına əsaslanıb. Oppozisiyanın güclü tərəfi ismin yiyəlik halıdır,

çünki onun “s” kimi morfoloji əlaməti var. Oppozisiyanın zəif tərəfi ismin adlıq halıdır, çünki onun heç bir morfoloji əlaməti yoxdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, ismin hal kateqoriyasının sintaktik əlaqələrin göstəricisi olmaq konsepsiyası prespektiv, qeyri-struktur, struktur-deskriptiv dilçilər tərəfindən də qəbul edilmişdir.

H.Suitin (1925) fikrincə, hal kateqoriyası sintaktik və ya morfoloji yolla gerçəkləşən bir əlaqədir. O, isminj dəyişən və dəyişməyən hallarını müəyyən edir. Dəyişməyən hal flektiv dillərin nominative (adlıq hal), accusative (təsirlik hal) və dative (yönlük hal) hallarına uyğun gəlir. Dəyişən hal isə gentive (yişəlik hal) halıdır.

O.Yespersen (1928) ismin adlıq (the common case) və yişəlik (the genitive case) hallarını fərqləndirmişdir. Bəzi dilçilər: R.V.Pens (1947), H.Vaythol (1965), H.Şou (1952) müasir ingilis dilində ismin 3 halının mövcud olduğunu qeyd edirdilər: nominative, genitive (posessive) və accusative (objective). Onların fikrincə, əvəzliyin 3 hal forması (I, me, my) olduğu kimi, ismin də 3 hal forması var. Bir çox struktur dilçilərdən fərqli olaraq, H.Vaythol məhdud hal kateqoriyası nəzəriyyəsi ilə razılaşır.

Bildiyimiz kimi, hal kateqoriyası bir ismin digər ismə olan münasibətini bildirir. Məlum olduğu kimi, təkdə olan isimlərin yişəlik halı “s”, cəmdə olan isimlərin yişəlik halı isə “'” (apostrof) işarəsinin sözün sonuna əlavə edilməsi vasitəsi ilə düzəlir.

Qeyd etmək lazımdır ki, yalnız canlıları bildirən isimlərin və məhdud sayda olan cansız əşyanı bildirən isimlərin yişəlik halı bu qayda ilə düzəlir. Bundan əlavə, ismin yişəlik halı yalnız təyin və bəzən predikativ (xəbərin adlıq hissəsi) funksiyasında çıxış edir. Yuxarıda adları qeyd olunmuş dilçilər tərəfindən irəli sürülmüş bu nəzəriyyənin məhdud hal kateqoriyası adlandırılması da məhz bununla əlaqədardır.

IV Dördüncü nəzəriyyəyə əsasən, müasir ingilis dilində ismin hal kateqoriyası yoxdur. Bu nəzəriyyənin tərəfdarlarından Q.N.Vorontsova, A.M.Muxin və başqalarını göstərmək olar. Onlar müasir ingilis dilində ismin hal kateqoriyasının olmaması fikrini belə əsaslandırırdılar.

1. “s” təkcə bir sözə deyil, söz birləşmələrinə də əlavə edilə bilər, məs.his daughter Mary’s arrival.

2. “s” təkcə isimlərin deyil, başqa nitq hissələrinin də sonuna əlavə edilə bilər. Məs. somebody else’s car.

3. Müasir ingilis dilində yişəlik halın digər ifadə vasitəsi də var. Bu “of+noun” birləşməsidir. Məs. the daughter of this man.

4. Cəmdə olan əksər isimlərin yişəlik halı sözün sonuna yalnız “'” (apostrof) əlavə edilməsilə düzəlir. Bu da şifahi nitqdə isimlərin tək cəm formalarının fərqləndirilməsində çətinlik törədir.

Bu nəzəriyyənin tərəfdarlarının fikrincə, “s” artıq şəkilçi olmaq funksiyasını itirmişdir. Buna görə də “isim+s” artıq ismin morfoloji forması deyil, o, sintaktik konstruksiyadır və müasir ingilis dilində ismin hal kateqoriyası mövcud deyil. Lakin onların bu fikirləri bir sıra dilçilər tərəfindən belə aydınlaşdırılmışdır.

1.“s”-in söz birləşmələrinə əlavə edilməsi hallarına müasir ingilis dilində çox rast gəlinmir. 2.Mənsubiyyət bildirən “s” adi hissəcikdən (postposition) fərqlənir. Məs. to give up, to put off və s. sözlərindəki “up, off” fələ əlavə edilərək onun mənasını dəyişir, həmişə vurğulu olur. Lüğətdə onların ifadə etdikləri məna öz əksini tapır. Lakin “s” qrammatik forma olduğu üçün lüğətdə onun isimlə işlənməsi, mənası göstərilmir. O, adi “s” suffiksi kimi üç tələffüz edilə bilər.

1. Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alsaq, belə nəticəyə gələ bilərik ki, “s” hissəcik (postposition) ilə morfem arasında bir yer tutur. “of” və “s”-in

Ədəbiyyat:

- 1.Oruc Türksevər (Musayev), İngilis dilinin qrammatikası, Bakı-2007
2. Barber Ch.Linguistic change in Present Day English L.-1964
3. Curme C.O.A. Grammar of the English Language New York-1931
- 4.Ilyish B. The Structure of Modern English M.-1974

**М.Асадова,
И.Бадалова**

Категория падежа имен существительных в современном английском языке

Резюме

Данная статья посвящена категории падежа в современном английском языке. Известно, что категория падежа в английском языке представляет собой серьезную лингвистическую проблему. Мнения лингвистов расходятся, во-первых по поводу самого существования категории падежа в современном английском языке, а во-вторых по поводу того, сколько падежных форм существительного можно выделить в английском языке, если признать, что категория падежа существует в современном английском языке. В данной статье анализированы все 4 подхода выдвинутые в разное время разными лингвистами и даны примеры.

В статье описываются категории падежа в современном английском языке. Автор отличает что категория падежа является лексической

категорией а не грамматической. В тоже время автор доказывает, а наличии взаимоственных английских грамматических падежных окончаний, которые используются в современном английском языке, и приводит свои примеры.

**M.Asadova,
I.Badalova**

The Category of Case of Nouns in Modern English

Summary

This article has been dedicated to the category of case of nouns in Modern English. It is known that the category of case in Modern English represents serious linguistic problem. The linguists' opinion differ, firstly, on the occasion of existanse of the category of case in Modern English, how many case forms there are in Modern English. All 4 theories suggested by different scholars at different times and concerning the category of case in Modern English have been analysed in this article. The article deals with the cathegory of case of nouns in modern English.

The author proves it as a lexical cathegory but a not grammatical cathegory. She also mention the borrowed English of case of nouns suffix endings with the exemples used in English language. Quantity is a of case of nouns category. The case of nouns category is specific to all languages of the world and has many lexical grammatical ways of expression in these languages. In the article the category of of case of nouns which is considered the most important category in English language is discussed. Also thoughts a number of scientists about a of case of nouns category are reviewed.

RƏYÇİ: Nuriyyə Rzayeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent.